

Bachov apsolutizam

Andabak Fernandez, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:602963>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2020-10-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij: Povijest i pedagogija
Ime i prezime: Katarina Andabak Fernandez

Bachov apsolutizam

(Završni rad)

prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, 2015.

Sadržaj:

1. Uvod
2. Prilike u Habsburškoj Monarhiji prije Bachovog apsolutizma
 - 2.1. Oktroirani ustav (od 4. ožujka 1849. do 31. prosinca 1851.)
 - 2.2. Prelazak na potpuni apsolutizam
3. Nositelji apsolutizma: car Franjo I. i Alexander Bach
4. Glavna obilježja 50-ih godina 19. stoljeća: neoapsolutizam i germanizacija
5. Promjene u zakonodavstvu i gospodarstvu
6. Odras apsolutizma na kulturni i društveni život
7. Pozitivne promjene i dostignuća
8. Slom apsolutizma
9. Zaključak

Literatura

Sažetak: *Bachov apsolutizam je naziv za sustav vladavine u Habsburškoj Monarhiji u desetogodišnjem razdoblju poslije revolucije 1848–49. Nazvan je prema ministru unutarnjih poslova Alexanderu Bachu. U Hrvatskoj su u početnoj fazi raspušteni Bansko vijeće i Hrvatski sabor, ukinuta je samouprava županija i uvedeno oružništvo. Od 1852. započinje doba otvorenog apsolutizma te je Hrvatska u cijelosti, u pravnom smislu, izjednačena s ostalim austrijskim zemljama. Došlo je do zabrane uporabe hrvatske zastave, podjele na pet okružja na čelu s predstojnicima (1854), otvorene germanizacije i zatiranja hrvatskoga jezika. Na drugoj strani, privreda je dobila više slobode, te je od 1850. godine bila u uzlaznoj putanji. Carine su u to vrijeme bile ukinute.*

Bachov apsolutizam negativno se odrazio na rodoljubni zanos političara ilirskoga pokreta te je postupno ustupio mjesto realnijim sagledavanjima konkretnih političkih prilika. U doba apsolutizma izgrađuje se osnova politike koja će nakon ukinuća apsolutizma postati nosiocem političkoga razvoja u Hrvatskoj. Bachov apsolutizam definitivno je srušen nakon teških poraza austrijske vojske na talijanskom bojištu kod Magente i Solferina (1859.), Listopadskom diplomom (1860.).

Ključne riječi: Bachov apsolutizam, neoapsolutizam, Alexander Bach, germanizacija

1. Uvod:

Zadatak ovog završnog rada je opisati prilike u hrvatskim zemljama za vrijeme Bachovog apsolutizma. U radu se prvo objašnjava situacija netom prije uvođenja apsolutizma te samo uvođenje apsolutizma kroz Oktroirani ustav. Bitno je istaknuti glavne nositelje te promjene, Alexandera Bacha, prema kojemu je i samo razdoblje dobilo ime, te glavnu osobu koja je omogućila tu promjenu, cara Franju I.. Da bi se u potpunosti shvatilo razdoblje 50-ih godina 19. stoljeća, u sljedećem poglavlju objašnjeni su glavni pojmovi vezani za ovu temu, kao što su apsolutizam, neoapsolutizam i germanizacija, koja je bila jako bitan čimbenik na području Hrvatske. Nadalje, u idućim poglavljima opisuju se promjene koje su se dogodile u zakonodavstvu, gospodarstvu, ali i u društvenom i kulturnom životu Hrvatske. Premda je ovo razdoblje smatrano „crnim razdobljem“ za Hrvatsku, u radu se ne zanemaruju ni neke od pozitivnih posljedica Bachovih odluka. Naposljetku, u radu je opisan slom apsolutizma.

2. Prilike u Habsburškoj Monarhiji prije Bachovog apsolutizma

Revolucija 1848–1849. je naziv kojim su obuhvaćeni društveni i nacionalni pokreti i nemiri u više europskih zemalja u kojima su različite društvene i nacionalne skupine postavljale zahtjeve za političkim, društvenim i gospodarskim promjenama.¹

I u Hrvatskoj je 1848. godina obilježena revolucionarnim događajima u kojima su istaknuti nacionalni, socijalni i politički zahtjevi. Hrvatski zahtjevi u velikoj su mjeri bili uvjetovani postavljanjem mađarskih nacionalnih zahtjeva, posebice prijedloga ustavnoga zakona Ugarskoga sabora kojim se zahtijevalo centraliziranje Ugarske s mađarskim kao službenim jezikom, a u kojoj bi Slavonija postala sastavnim dijelom Ugarske, dok bi Hrvatska imala pokrajinsku autonomiju. 17. ožujka 1848. Hrvatski odbor u Beču postavio je zahtjev za sazivanjem Hrvatskoga sabora, sjedinjenje hrvatskih zemalja i njihovu veću povezanost s austrijskim nasljednim zemljama. Istoga dana u Zagrebu, kako bi nadomjestili rad Sabora, predstavnici Narodne stranke sazvali su Narodnu skupštinu. Na hrvatske zahtjeve kralj Ferdinand I. odgovorio je imenovanjem pukovnika Josipa Jelačića Bužimskoga za hrvatskoga bana, a 25. ožujka velika Narodna skupština u Zagrebu usvojila je *Zahtijevanja naroda* – program od 30 točaka u kojem su zatražene građansko-liberalne reforme (opće pravo glasa, sloboda tiska, govora i vjeroispovijesti), ujedinjenje hrvatskih zemalja u jednu državnu cjelinu, samostalnu hrvatsku vladu, ravnopravnost svih naroda u Ugarskoj i očuvanje Habsburške Monarhije, uvođenje hrvatskoga jezika u školstvo i upravu na svim razinama, utemeljenje sveučilišta i dr.²

Trebalo je još samo slomiti otpor Mađara čiji se nacionalni pokret razbuktao u otvoreni rat protiv Monarhije. Nekoliko mjeseci poslije, kod Világosa, carska je vojska uz rusku pomoć na bojnopolju razbila san o velikoj Ugarskoj. U političkom smislu uspostavljeno je stanje kakvo je bilo prije početka nemira. Osnovni uzrok revolucije 1848., težnja ojačanog građanstva da se domogne političkog utjecaja, propao je kao što su poraženi i nacionalni pokreti mnogih naroda Monarhije.³

8. travnja Jelačić je postao podmaršal i vrhovni zapovjednik u takozvanoj civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji te Vojnoj krajini, a 9. travnja položio je bansku prisegu pred kraljem. *Banskim*

¹ <http://proleksis.lzmk.hr/>

² Macan, Trpimir, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992., str. 288.- 290.

³ Antoljak, Stjepan, *Pregled hrvatske povijesti*, Orbis/Laus, Split, 1994., str. 134.-136.

pismom 25. travnja Jelačić je ukinuo kmetstvo u Hrvatskoj i odredio da će se odnosi s Ugarskom obnoviti prema odredbama Hrvatskoga sabora. Kao odgovor na to ugarska je vlada uspjela dobiti kraljev pristanak za podvrgavanje Jelačića i Vojne krajine ugarskom palatinu i vladi. Ugarski palatin postavio je Jelačiću ultimatum da poništi proglas o prekidu veza s ugarskom vladom, a 13. svibnja čak mu je oduzeo bansku čast i imenovao generala J. Hrabovszkoga kao kraljeva povjerenika za civilnu i vojnu Hrvatsku. Unatoč tome, od 5. lipnja do 9. srpnja zasjedao je prvi izabrani, nestaleški, Hrvatski sabor, koji je kao zakonodavno tijelo trebao obuhvatiti područja Banske Hrvatske, Slavonije, Vojne krajine, Dalmacije, Rijeke i Međimurja. Premda je na mađarski zahtjev kralj potvrdio oduzimanje banske časti Jelačiću Sabor mu je ipak predao neograničenu vlast. Na zasjedanju Sabora zatraženo je i sjedinjenje Vojne krajine s Hrvatskom i Slavonijom. Opredijelivši se za austroslavizam, saborski zastupnici zatražili su da Hrvatska sa slovenskim zemljama i dijelom južne Ugarske (Vojvodina) bude jedna od federalnih jedinica Monarhije. Na kraju zasjedanja Sabora objavljen je *Manifest naroda hrvatsko-slavonskoga* koji je sastavio Ivan Mažuranić, a u kojem se europskoj javnosti objašnjava politika austroslavizma. Uz zahtjev za neovisnošću Hrvatske od Kraljevine Ugarske unutar Habsburške Monarhije, iznesen je povijesni pregled mađarsko-hrvatskih odnosa uz isticanje hrvatskoga prirodnog i povijesnog prava na samostalnost. Kralj je zatim poništio sve odluke Ugarskoga sabora i 4. rujna vratio Jelačiću bansku čast i ovlasti.⁴

Nakon neuspješnih pregovora s Mađarima, Jelačić je objavio rat ugarskom ministarstvu i 11. rujna vojnim putem pripojio Međimurje. Krenuvši prema Budimu, Jelačićeve postrojbe sukobile su se s ugarskima kraj Pákozda, ali je bitka završila bez pobjednika.⁵

Nakon bijega carske obitelji iz Beča, Jelačić je napustio mađarsko bojište kako bi pomogao Windischgrätzu u slamanju bečke revolucije, a 3. listopada imenovan je kraljevskim komesarom i zapovjednikom sve vojske u Ugarskoj. Trebalo je još samo slomiti otpor Mađara čiji se nacionalni pokret razbuktao u otvoreni rat protiv Monarhije. Nekoliko mjeseci poslije, kod Világosa, carska je vojska uz rusku pomoć na bojnopolju razbila san o velikoj Ugarskoj. U bitki kraj Schwechata 30. listopada 1848. Jelačićeva je vojska pobijedila mađarsku koja je došla u pomoć bečkim revolucionarima u Beču. Nakon što je Jelačić imenovan gubernatorom Rijeke i Dalmacije te vrhovnim zapovjednikom Vojne krajine, pod vlašću hrvatskoga bana nakon dugo vremena istodobno su objedinjene Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Rijeka, Međimurje i Vojna krajina. Nakon pobjede nad Mađarima, Jelačić i

⁴ Macan, Trpimir, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992., str. 288.- 290.

⁵ Isto, str. 288.-290.

Windischgrätz ušli su 5. siječnja 1849. sa svojim vojskama u Budimpeštu, a mađarska je revolucija potpuno ugušena.⁶ U političkom smislu uspostavljeno je stanje kakvo je bilo prije početka nemira. Osnovni uzrok revolucije 1848., težnja ojačanog građanstva da se domogne političkog utjecaja, propao je kao što su poraženi i nacionalni pokreti mnogih naroda Monarhije.⁷

Početkom 1849. započeo je raditi Veliki saborski odbor u Zagrebu, koji je do travnja izradio zakonske osnove o administrativnom, političkom i vojnom ustroju Hrvatske te o odnosu prema Austriji. No revolucionarni zahtjevi hrvatskog, ali i svih ostalih naroda u Monarhiji, prekinuti su 4. ožujka 1849. kada je kralj Franjo Josip proglasio oktroirani ustav za cijelu Monarhiju. Habsburška Monarhija opet je postala savez država s vlastitim zakonodavnim tijelima i vrlo ograničenom autonomijom.⁸

2.1. Oktroirani ustav (od 4. ožujka 1849. do 31. prosinca 1851.):

4. ožujka 1849. Franjo Josip proglašava novi ustav zvan nametnuti (oktroirani) jer je donesen bez sudjelovanja zemaljskih sabora. Ustav je ukinuo feudalne staleške privilegije, feudalne posjedovne odnose, stalešku nejednakost. Proglasio je jednakost građana pred zakonom, slobodno stjecanje imovine i sigurnosti privatnog vlasništva. Otvorio je pravne mogućnosti privatne konkurencije na tržištu, slobodu rada i ugovaranja. Legalizirao je rušenje feudalnog sustava, osigurao je uvjete za razvitak građanskog društva. Uveo je jedinstveno tržište, ukinuo carinske granice između Austrije i Ugarske.⁹

No, prema ovom oktroju iz 1849. priznavalo se jedino austrijsko državljanstvo.

Ustav je predvidio vrhovna predstavnička tijela: dvodomni Reichstag za čitavu Austriju i sabore za pojedine krunovine, ali ne i parlamentarizam. Vladu je postavljao i smjenjivao vladar. Svim narodima se priznaje vlastiti jezik, ali se obnavlja stari centralistički ustav tako da je Monarhija podijeljena na krunovine: Kraljevina Hrvatska, Dalmacija i Slavonija s Rijekom, Kraljevina Ugarska, Vojvodina Erdelj i Vojna granica.¹⁰

⁶ Antoljak, Stjepan, *Pregled hrvatske povijesti*, Orbis/Laus, Split, 1994., str. 134.-136.

⁷ Macan, Trpimir, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992., str. 288.- 290.

⁸ Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavličić, Zagreb, 2007., str. 302.-309.

⁹ Antoljak, Stjepan, *Pregled hrvatske povijesti*, Orbis/Laus, Split, 1994., str. 136.-137.

¹⁰ <http://www.enciklopedija.hr/>

Bansko vijeće djelovalo je od 1848.-1850. Na čelu vijeća nalazio se ban, kojeg je imenovao kralj. Ban je bio odgovoran za svoje naredbe Saboru. Sabor je tijekom 1848. odobrio i potvrdio sve naredbe bana koje je izdao u razdoblju od svoga imenovanja pa do svečane instalacije. Bansko vijeće imalo je odsjek unutarnjih djela, odsjek prosvjećenja, bojni odsjek, odsjek financija, a krajem lipnja formirao se i odsjek za pravosuđe.

U veljači 1850. ukinuto je Bansko vijeće i zabranjena je Ilirska čitaonica i list Slavenski jug. U lipnju iste godine osnovana je banska vlada na čelu s Jelačićem.

Banska je vlada 1. srpnja 1850. preuzela funkcije Banskog vijeća. Ona je bila podređena austrijskoj vladi u Beču. Njena nadležnost obuhvaćala je izvršavanje svih poslova koje joj je povjerilo pojedino ministarstvo austrijske vlade.

Ban je odgovoran za poslovanje uprave, a imenovao ga je car i bio je odgovoran njemu. Vlada se sastojala od podbana, dva vijećnika i još pet članova. Banska je vlada bila podređena austrijskoj vladi, a prvenstveno Ministarstvu unutarnjih poslova. Županijom upravlja župan kojega imenuje kralj. Županije su se dijelile na kotareve s podžupanom na čelu. Bile su podijeljene na okružja (kotareve, općine ili sudije).¹¹

2.2. Prelazak na potpuni apsolutizam:

Ustav iz 1849. nije se dugo održao. Stjecanjem povoljnih okolnosti za dvor, uskoro je apsolutizam postao otvoren. Već je ljeti 1851. Franjo Josip objavio da se ukida parlamentarna odgovornost ministara koja u zbilji nije postojala. Patentom od 31. prosinca 1851., tzv. Silvestarskim patentom, ukida se Ustav iz 1849. i prelazi se na otvoreni apsolutizam, koji je po ministru unutarnjih poslova Aleksandru Bachu nazvan Bachovim apsolutizmom.¹²

U hrvatskim zemljama apsolutistički aparat počeo je djelovati s institucijom Banske vlade. Banska je vlada djelovala do 1854. kada ju je naslijedilo Carsko i kraljevsko namjesništvo.

„Integracija hrvatske nacije kao političke zajednice bila je podložna snažnim diskontinuitetima. Proces politizacije hrvatske nacionalne zajednice zapinjao je zbog političkoga pritiska viših klasa vladajućih nacija u Habsburškoj Monarhiji, tj. Mađara i austrijskih Nijemaca, zbog političke snage i posebnih interesa talijanskog odnosno

¹¹ Sirotković, Margetić, *Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije*, Školska knjiga, Zagreb, 1988., str. 367.-368.

¹² <http://proleksis.lzmk.hr/>

potalijančenoga građanstva, zbog djelatnosti birokracije na nižim i višim razinama, zbog interesa dinastije, vojnih i diplomatskih vrhova Monarhije. (...) Golema kočnica bila je nemogućnost pravoga parlamentarnog sistema i kontinuirane parlamentarne prakse, pseudoustavnost, neposredno političko nasilje i različiti oblici apsolutizma.¹³

3. Nositelji apsolutizma: car Franjo Josip I. i Alexander Bach

Slika 1. Miklós Barabás: Franjo Josip I. (1853.g.)

Franjo Josip I., austrijski car i hrvatsko-ugarski kralj, rođen je u Schönbrunnu 18. kolovoza 1830., a umro je u Schönbrunnu 21. studenog 1916.. Naslijedio je strica Ferdinanda V. Uz pretežitu rusku vojnu pomoć slomio je otpor mađarske revolucije te, nakon kratkotrajna razdoblja fiktivne ustavnosti (1849–51), ukinuo je parlamentarizam i uveo apsolutistički oblik vladavine (Bachov apsolutizam) te provodio centralizaciju, ali i modernizaciju države. Nakon poraza u ratu protiv Francuske i Sardinije (1859) prisiljen je obnoviti ustav, a nakon poraza u ratu protiv Prusa (1866) na nagodbu s mađarskim vladajućim krugovima, što je dovelo do preuređenja Austrijske carevine na dualističkom načelu u Austro-Ugarsku Monarhiju (1867). Pod njegovim pritiskom uskoro je sklopljena i Hrvatsko-Ugarska nagodba kojom je na sličan način riješen i međusobni odnos Hrvatske i Ugarske (1868). U unutarnjoj politici zastupao je prevlast Nijemaca i Mađara nad ostalim, uglavnom slavenskim narodima Monarhije, a u vanjskoj politici, nakon neuspješnog pokušaja približavanja Zapadu,

¹³ Gross, Mirjana, Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. st., Liber, Zagreb, 1981., str. 186.

u 1850-ima i 1860-ima okrenuo se suradnji s Njemačkom i Italijom. Slovio je kao tipičan kralj činovnik uredna osobnog života i radnog vremena. Osobni život bio mu je ispunjen mnogim tragedijama: smaknuće brata Maksimilijana u Meksiku, smrt supruge Elizabete u atentatu, samoubojstvo sina Rudolfa i dr.¹⁴

Slika 2. Alexander von Bach

Barun Aleksandar von Bach (njem. Alexander Freiherr von Bach) rođen je u Loosdorf 4. siječnja 1813., a umro je u Schöngrabernu 12. studenog 1893.. Obnašao je dužnost ministra pravosuđa u razdoblju od 1848. - 1849. i unutarnjih poslova od 1849. godine. Bio je nosilac apsolutističke i centralističke politike bečkoga dvora sve do 1859., kada ga je, poslije poraza Austrije u ratu s Francuskom, car Franjo Josip I. otpustio. Od 1859. preuzeo je dužnost austrijskog poslanika u Vatikanu.

Najveći mu je politički doprinos uvođenje institucije centralizirane političke kontrole na početku i za vrijeme vladavine Franje Josipa I. Bio je poznat kao liberalni odvjetnik, prvo je dobio nadimak ministar barikada, ali je postupno usvojio konzervativne nazore. Poslije smrti Felixa Schwarzenberga 1852. godine, on je praktično sam diktirao politiku Austro-Ugarske. Bach je centralizirao administrativnu politiku Austrijskog carstva, ali je smanjio slobodu tiska i ukinuo javne sudove. Po njemu se taj dio hrvatske povijesti često naziva Bachovim apsolutizmom.¹⁵

¹⁴ <http://proleksis.lzmk.hr/>

¹⁵ <http://proleksis.lzmk.hr/>

4. Glavna obilježja 50-ih godina 19. stoljeća: neoapsolutizam i germanizacija

Apsolutizam je oblik vladavine u kojoj vladar ima neograničenu vlast i u sebi ujedinjuje sve tri funkcije vlasti: zakonodavnu, upravnu i sudsku, posebno u Europi u 17. i 18. stoljeću. Apsolutizam isključuje postojanje drugog državnog tijela koje bi bilo nezavisno od monarha, čak i kada izabrano tijelo vrši ulogu monarhova savjetodavca. Vodeći teoretičar apsolutizma je Jean Bodin, a najbolji primjer apsolutističkog monarha je francuski Luj XIV., „kralj Sunce”. Potkraj 18. stoljeća pod utjecajem prosvjetiteljstva razvio se u prosvijećeni apsolutizam, a primjeri takvih vladara su Fridrik II. Pruski i Josip II. Habsburški.¹⁶

Neoapsolutizam, tj. novi apsolutizam, je apsolutizam koji nastupa ukidanjem u međuvremenu ostvarenih političkih prava i ustanova. Pojam se osobito odnosi na razdoblje Bachova apsolutizma u Habsburškoj Monarhiji (1851.–60.).

Otvoreni apsolutizam bio je uveden 31. prosinca 1851. ukinućem Oktroiranog ustava. Nakon smrti njegova začetnika, austrijskoga ministra-predsjednika i ministra vanjskih poslova F. Schwarzenberga 1852., glavni je pečat neoapsolutizmu dao ministar unutarnjih poslova A. Bach. Temeljni razlog uspostave neoapsolutizma bilo je nastojanje da se ojača položaj Habsburške Monarhije u odnosu na druge europske sile (Pruska, Francuska, Velika Britanija, Rusija).¹⁷

Germanizacija, jedna od glavnih karakteristika neoapsolutističke politike, je nametanje njemačkoga jezika i narodnosnih obilježja nenjemačkim narodima. Germanizaciji su od ranoga srednjeg vijeka bili izloženi narodi (poglavito slavenski) u neposrednom susjedstvu franačke države, i to na različite načine: vojnim pohodima i osvajanjem, nametanjem njemačkog vladajućeg sloja i državne uprave, posredstvom vjerskih misija, protjerivanjem i raseljavanjem starosjedilačkog žiteljstva, kolonizacijom njemačkih doseljenika, zabranom uporabe narodnog jezika u upravi i školstvu i dr. U vrijeme intenzivne i sustavne germanizacije slavenskih naroda od vremena Otona I. (10. st.) do kraja 14. st., trajno je ponijemčen velik dio slavenskih krajeva i od Labe i Saale (Baltičko primorje, Prusija, Šleska, Lužica, Poljska) i u alpskom području (Koruška, Štajerska).¹⁸

¹⁶ <http://proleksis.lzmk.hr/>

¹⁷ Isto

¹⁸ <http://proleksis.lzmk.hr/>

5. Promjene u zakonodavstvu i gospodarstvu

Apsolutizam je svojom normativnom djelatnošću ozakonio građanski poredak u Hrvatskoj. Carskim patentima 1852. u Hrvatsku se uvodi austrijski Opći građanski zakonik, Kazneni zakonik, Redoviti građanski postupnik, a 1853. Kazneni postupnik. U vezi s navedenim zakonicima doneseni su: Zakon o unutarnjoj upravi i o poslovnom redu vlasti sudbenih; Građanski sudovnik; Odvjetnički red i Gruntovni red.¹⁹

Središnje mjesto pravnog sustava u Hrvatskoj činio je Opći građanski zakonik iz 1811. U Hrvatsku i Slavoniju uveden je za vrijeme Bachovog apsolutizma, carskim patentom 1852., a stupio je na snagu 1. svibnja 1853.. Nazvan je "općim" jer se time htio istaknuti njegov nestaleški karakter, dakle, vrijedio je za sve stanovnike države i to bez ranijih staleških diferencijacija. Potjecao je iz vremena kada građanstvo još nije bilo toliko snažno da samo preuzme sve pozicije državne vlasti, međutim plemstvo je bilo još uvijek dovoljno jako da očuva mnoga svoja prava iz prethodnog sustava.²⁰

Podijeljen je na 3 dijela. Prvi dio sastojao se od odredi o osobnom pravu, a u vezi s tim i o obiteljskom pravu; drugi dio bavio se podjelom na stvarno, nasljedno i obvezno pravo; treći dio sastojao se od općih normi, zajedničkih i za prethodna dva dijela. Patentom iz 1852. proširen je na Hrvatsku Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima. 1. rujna iste godine kada je taj zakon stupio na snagu Hrvatska je dobila prvi put jedinstveni kazneni kodeks.²¹

U tom zakoniku predviđa se trodioba delikata, no to nije dosljedno provedeno. Zakonik je podijeljen na 2 dijela: prvi dio je sadržavao norme o zločinima, a drugi dio norme o prijestupima i prekršajima. Granica između njih nije oštro postavljena.

Smrtna kazna je bila česta. Bila je predviđena za veleizdaju, za djela protiv vladara, za ubojstvo, ubojstvo pri razbojništvu, za palež itd. Česte su bile i vremenske kazne lišenja slobode (tamnica, zatvor). Ubrzo je došlo do potrebe za mijenjanjem zakona, pa je Hrvatski sabor izmjenama i dopunama tog zakona promijenio njegove zastarjele propise. 1872. ukida se kazna batinanja; 1875. ukida se kazna okivanja i doneseni su propisi o uvjetnom otpustu; 1902. i 1916. doneseni su propisi o prisilnom odgoju nedoraslih i o uvjetnoj osudi.

¹⁹ Gross, Mirjana, *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. st.*, SNL, Zagreb, 1981., str. 223.-224.

²⁰ Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavličić, Zagreb, 2007., str. 302.-309.

²¹ Isto., str. 302.-309.

Ovaj je kazneni zakonik bio na snazi u Hrvatskoj sve do 1929., tj. do stupanja na snagu jugoslavenskog Krivičnog zakonika.²²

Za vrijeme Bachova apsolutizma pristupilo se definitivnom rješavanju urbarskih odnosa, tj. vlasničkih odnosa bivših kmetova i vlastele, koji su se počeli rješavati tijekom 1848.

Već 1847. nije bilo više odlučnih branitelja feudalizma. Pitanje je samo bilo na čijem će se trošku provesti likvidacija feudalnih odnosa. U zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru, poslije duže rasprave, pitanje likvidacije kmetstva riješeno je dugogodišnjom otkupninom za kmetove, s time da bi dio do pune naknade preuzela država. Ali revolucija koja je počela u Francuskoj (u veljači 1848.) ubrzala je rješenje i promijenila način rješavanja kmetovskih obveza – kmetovska davanja prestaju zauvijek, a odštetu plemstva će platiti država.

Zbog zaoštavanja Hrvatsko-ugarskih odnosa 19. travnja 1848. ban Josip Jelačić izdaje okružnicu za sve hrvatske oblasti da ni od koga ne mogu primati službene naloge (mislilo se prvenstveno na Ugarsku), što znači da se ugarski zakon o oslobođenju kmetova ne odnosi na hrvatske županije. 25. travnja 1848. ban Jelačić izdao je ručno pismo o ukinuću kmetstva.²³

Patent iz 1853. donijet za vrijeme Bachova apsolutizma po hrvatskom državnom pravu nije imao karakter zakona. Tek 1876. je izglasan zakon po kojem je oslobođenje kmetova steklo pravnu valjanost. Tako su seljaci dobili privatno vlasništvo, urbarsku zemlju, a feudalci su kao naknadu za ukinute prihode od urbarskih selišta i izgubljena regalna prava dobili novčanu odštetu koja im se isplaćivala iz zemaljskog budžeta.

Još je jedan patent donesen 1857. s ciljem da se poljoprivrednicima omogući lakša i ekonomičnija obrada zemlje. To je bio patent o komasaciji. Komasacija je bio postupak kojim se nastojala ukloniti rascjepkanost poljoprivrednog posjeda radi postizanja većih i pravilnijih zemljišnih čestica da bi se omogućilo ekonomičnije obrađivanje i iskorištavanje zemljišta.²⁴

Trobojnica je strogo zabranjena 1852., a landesfarben Hrvatske (crveno-bijela) trebale su se koristiti, kao što je određeno Carskom odlukom od 10. rujna iste godine.

²² Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavličić, Zagreb, 2007., str. 302.-309.

²³ Macan, Trpimir, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992., str. 288.- 290.

²⁴ Isto., str. 288.-290.

Zbog nove organizacije veći broj činovnika – mogao je biti samo onaj koji zna njemački, ustoj nije se smio suprotstaviti vladajućoj politici – uglavnom su potjecali od građanskih i plemićkih obitelji – činovnike zbog grubosti često se nazivalo Bachovi husari.²⁵

6. Odras apsolutizma na kulturni i društveni život

Kulturno-književna scena pedesetih godina 19. stoljeća prolazi kroz teško razdoblje. Nakon što su 1849. godine prestali izlaziti časopisi Danica i Zora dalmatinska, 1852. godine Mirko Bogović pokreće časopis Neven. To je jedini književni časopis u kojem pedesetih godina objavljuju novi književni naraštaji.²⁶

Razdoblje hrvatske književnosti od pedesetih do osamdesetih godina, tj. od 1849. g. kada završava ilirizam, do Šenoine smrti (1881.), naziva se protorealizmom (noviji naziv), a za to razdoblje rabe se još stariji nazivi - od ilirizma prema realizmu ili Šenoino doba. Najrazvijenija prozna vrsta bila je novelistika unutar koje, po uzoru na romantičare, prevladavaju teme iz hrvatske prošlosti (novele Josipa Eugena Tomića i Mirka Bogovića) te one koje se temelje na stvarnom gradskom i seoskom životu (pokušaji realizma Janka Jurkovića i Adolfa Vebera Tkalčevića). Ivan Trnski, kojeg su nazivali i ocem hrvatske metrike, vješt versifikator, pisac davorija i prigodnica, i kasnije Rikard Jorgovanić, najpoznatiji su pjesnici toga vremena. Za razvoj dramske književnosti i hrvatskog kazališta zaslužni su Dimitrija Demeter, Mirko Bogović i Josip Freudenreich. Uglavnom je riječ o povijesnim dramama koje upućuju na suvremene prilike i ističu nacionalni identitet. Demeter i Bogović zalažu se za stvaranje nacionalnog kazališta, dok Freudenreich razvija ideju pučkih predstava koje su poticale zajedništvo između pozornice i gledališta.²⁷

Razdoblje pod ministrom Bachom za Krležu je »Tiranska Era«, za koje su se Hrvati, zajedno s ostalim narodima Monarhije, nalazili »u hapsu«. Pri tome ističe da je razdoblje 1849.-59. u historiografiji neopravdano izdvojeno kao »apsolutističko«. Krleža naime smatra da ono i nije

²⁵ Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007., str. 266.

²⁶ <http://www.lzmk.hr/hr/>

²⁷ <http://hrvatskijezik.eu/hrvatski-protorealizam-senoino-doba/>

bilo ništa drugo nego »normalno produženje četiristogodišnjeg apsolutizma, u neprekinutom trajanju od šesnaestoga stoljeća«. ²⁸

Janez Trdina, slovenski književnik i političar piše: „Bachov sistem u Hrvatskoj godine 1855. već je se bio posve učvrstio i ukorijenio. Ban Jelačić vladao je samo formalno, dok je najveću vlast u zemlji preuze Schwab, potpredsjednik najvišeg zemaljskog suda, koji je bio glavni agent i čovjek povjerenja bečke vlade. Umjesto biranih činovnika u pisarnicama su sjedili njemački birokrati koji su bili rodnom većinom Slovenci, ali nisu bili baš svjesni svoje narodnosti, pa su se u službenim poslovima služili njemačkim jezikom. (...) Prema Schwabovu mišljenju Hrvati bi morali na golim koljenima zahvaljivati Bogu što im posla njemačke činovnike koji će ih naučiti istinskom redu, pameti i napretku. Germanizacija cjelokupnog hrvatskog naroda činila se Schwabu najvećom dobrotom što može zadesiti Hrvate. Prema njegovu sudu to bi se moglo postići za četrdesetak ili pedesetak godina, kada će svaki iole razuman Hrvat uočiti veliku korist i čast njemačkog materinjeg jezika.“ ²⁹

U takvom ozračju, veliki dio hrvatski političara se okrenulo znanosti. Na poticaj Ivana Kukuljevića Sakcinskog 1. listopada 1850. održana je osnivačka skupština Društva za povjestnicu jugoslavensku. U uvodnom je govoru naveo osnovne smjernice rada te je odmah izabran za predsjednika Društva. Cilj svih članova bilo je sakupljanje, otkrivanje, čuvanje i proučavanje svih vrsta spomenika; pisanih i materijalnih, kulturno-povijesnih, arheoloških, etnografskih i dr., a da bi djelovanje Društva bilo što efikasnije i dostupnije javnosti pokrenut je časopis *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*. Prvi svezak izašao je 1851., a posljednji 1875., a kako je u zadnjem broju donesen popis radova u svim svescima Arkiva, vrlo je očigledna dominantna Kukuljevićeva uloga u njima. ³⁰

Bogoslav Šulek pisao je rječnik, a Ljudevit Vukatinović i Mirko Bogović bavili su se prirodnim znanostima. ³¹

Golema većina učenika nije mogla pratiti gimnazijsku nastavu na njemačkom jeziku. Profesori svih predmeta morali su najprije prevoditi nepoznate riječi i pojmove na hrvatski, a tek onda preći na izlaganje gradiva. Germanizacijski sustav nije poštovao osnovno pravilo da učenik mora najprije poznavati materinji jezik a tek onda učiti strani jezik. Gimnazije, dakle,

²⁸ <http://www.lzmk.hr/hr/>

²⁹ Trdina, Janez, *Bachovi husari i Ilirci - Sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853-1867)*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1980., str.

³⁰ Macan, Trpimir, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992., str. 288.- 290.

³¹ Macan, Trpimir, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992., str. 290.

nisu obavljale zadaću naobrazbe budućih intelektualaca nego su postale škole za učenje njemačkog jezika.³²

7. Pozitivne promjene i dostignuća

Jedno od najvećih dostignuća za Hrvatsku bilo je podizanje Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije 1852. godine. Veliku ulogu imao je ban J. Jelačić upravo svojim stečenim ugledom. Tako je Hrvatska i u crkvenom pogledu odvojena od Ugarske. Prvi nadbiskup, metropolit, a uskoro i kardinal bio je Juraj Haulik.

Uz nastanak nadbiskupije, značajan događaj je i ujedinjenje Zagreba u jedinstven grad. Umjesto dotadašnje podjele na Gornji Grad (Gradec), Zagreb (Kaptol) i okolne općine, nastala je zajednička gradska općina. Izabran je i prvi gradonačelnik Janko Kamauf.

Pozitivne stečevine toga razdoblja bile su i ukidanje feudalnih društvenih odnosa, uvođenje Općega građanskoga zakonika, kojim su svi građani u pravima bili izjednačeni pred sudom, i modernizacija sudstva. Što se tiče privrede, od 1850. godine bila je u uzlaznoj putanji zbog ukinutih carina.

U doba Bachova apsolutizma Hrvatska je dobila Međimurje, a priznata je i povezanost Vojne krajine s Hrvatskom.³³

³² Gross, Mirjana, *Počeci moderne hrvatske - neoapsolutizam u civilnoj hrvatskoj i slavoniji*, Globus, Zagreb, 1985.

³³ Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007., str. 266.- 269.

8. Slom apsolutizma

Bachov apsolutizam definitivno je srušen nakon teških poraza austrijske vojske na talijanskom bojištu kod Magente i Solferina (1859.) te Listopadskom diplomom (1860.).

Nakon poraza kod Magente austrijska vojska bila je u povlačenju, a car Franjo Josip došao je i smijenio generala Franju Gyulaja te osobno preuzeo zapovjedništvo. Savezničku vojsku predvodili su francuski car Napoleon III. i sardinijsko- pijemontski kralj Viktor Emmanuel II. Austrijanci su se povlačili dok su ih saveznici progonili. Nijedno zapovjedništvo nije imalo pouzdanu informaciju gdje se protivnik točno nalazi, tako da su obje vojske nenadano naletjele jedna na drugu kod Solferina.³⁴

8.1. Bitka kod Solferina

Bitka kod Solferina se odigrala 24. lipnja 1859. nedaleko grada Solferina u sjevernoj Italiji. U bitci su se sukobile austrijska vojska na jednoj strani i francuske i talijanske trupe na drugoj. Bitka je trajala 15 sati, a oko 300 000 vojnika je sudjelovalo u bitci koja je prerasla u krvavu borbu na život i smrt. Borba se vodila na velikoj vrućini na vrlo teškom terenu sve dok nevjeme nije zaustavilo borbu. U knjizi *Sjećanja iz Solferina* švicarski poduzetnik Henri Dunant (1825.-1910.), koji je prisustvovao bitci, opisuje svoja iskustva. Dunantova knjiga sastoji se iz dva dijela. U prvom dijelu s gorčinom opisuje bitku dok je drugi dio rasprava što se može napraviti da bi se smanjio broj žrtava u ratu. Izravna posljedica Dunantove knjige je osnivanje Crvenog križa, koji računa 24. lipnja 1859. kao dan svog osnutka.

Formalni pobjednici ove bitke bili su Francuska i Sardinija (pod zapovjedništvom Napoleona III. i Viktora Emanuela II.). Posljedica bitke je ujedinjavanje Papinske Države, Modene, Romagne, Toscaea i Kraljevine dviju Sicilija u Kraljevinu Italiju 17. ožujka 1861.³⁵

³⁴ <http://proleksis.lzmk.hr/>

³⁵ <http://www.enciklopedija.hr/>

8.2. Listopadska diploma

Unatoč pozitivnim nastojanjima u pogledu uređenja i modernizacije države, javljao se sve veći otpor prema germanizaciji. Neuravnoteženi državni proračun, skupi birokratski aparat, sve jača nacionalna svijest naroda Monarhije, gospodarska kriza i prijetnja državnim bankrotom, te poraz Austrije kod Solferina 1859. dovode do krize na koju car odgovara Listopadskom diplomom.³⁶

Listopadska diploma je ukaz cara Franje Josipa I. 20. listopada 1860. kojim se, nakon razdoblja apsolutizma, u zemljama Austrijske Monarhije vraća ustavni poredak. Njome su bila predviđena središnja te zemaljska tijela za pojedine krunske zemlje. Posebnim pismom uspostavljena je ustavnost i u Hrvatskoj, a u vladi u Beču osnovan je zasebni hrvatsko-slavonski odsjek, koji je od prosinca iste godine pretvoren u privremeni Dvorski dikasterij; 3. veljače 1862. preimenovan je u Hrvatsko-slavonsku dvorsku kancelariju s odsjecima za unutarnje poslove, pravosuđe i nastavu. Za bana je imenovan barun Josip Šokčević, a „Bachovi husari“, činovnici ministra Bacha koji je provodio apsolutizam i germanizaciju, napustili su Hrvatsku.³⁷

Određene decentralističke tendencije bečkoga dvora revidirane su → *Veljačkim patentom* (26. veljače 1861), kojim je obnovljen centralizam.³⁸

³⁶ <http://www.enciklopedija.hr/>

³⁷ Antoljak, Stjepan, *Pregled hrvatske povijesti*, Orbis/Laus, Split, 1994., str. 134.-136.

³⁸ Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2007., str. 270.

9. Zaključak:

Nakon velikih kušnji u revolucionarnoj 1848., Habsburška dinastija početkom 1849. osjetila se dovoljno snažnom da se vrati apsolutizmu. Nametnutim ustavom od 4. ožujka 1849. revolucija je formalno poražena. Prema Oktroiranom ustavu austrijskim je carstvom vladao Kabinet ministara u kojem je glavnu ulogu imao snažni Alexandar Bach. Stanje prividne ustavnosti trajalo je dvije godine, a ministri su bili odgovorni samo neiskusnom caru Franji Josipu I. Zatim je mladi car odlučio uvesti otvoreni apsolutizam pa je od 1851. vladao samo svojim uredbama. Od Habsburške Monarhije stvorena je centralizirana birokratska tvorevina kojoj je osnovni cilj bio poništiti sve povijesne raznolikosti između pojedinih država i naroda u svom sastavu. Ukinuta je carinska barijera između dva dijela države i stvoren je jedinstven trgovinski sustav. Porezi, koji su također izjednačeni s ostalim austrijskim pokrajinama osobito su teško pali hrvatskim seljacima, dotad navikli na velike olakšice zbog neposredne turske opasnosti posljednjih nekoliko stoljeća. Hrvatska je pretvorena u običnu austrijsku krunovinu, nestalo je Sabora i hrvatskih županija, a ban je samo po naslovu bio poglavar Kraljevine. Ukratko, Austrija je postala policijska država koja je represijom težila germanizirati narode i centralizirati upravu. Tek 1859. apsolutizam se urušio zbog austrijskih poraza u Italiji, ali Hrvatska će se tada morati suočiti sa starim protivnikom – mađarskim hegemonizmom.

Literatura:

1. Antoljak, Stjepan, *Pregled hrvatske povijesti*, Orbis/Laus, Split, 1994.
2. Gross, Mirjana, *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. st.*, SNL, Zagreb, 1981.
3. Gross, Mirjana, *Počeci moderne hrvatske - neoapsolutizam u civilnoj hrvatskoj i slavonskoj*, Globus, Zagreb, 1985.
4. hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/>
5. leksikografski zavod M. Krležje, <http://www.lzmk.hr/hr/>
6. Macan, Trpimir, *Povijest hrvatskoga naroda*, Zagreb, 1992.
7. Pavličević, Dragutin, *Povijest Hrvatske*, Naklada Pavličić, Zagreb, 2007.
8. proleksis enciklopedija, <http://proleksis.lzmk.hr/>
9. Sirotković, Margetić, *Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije*, Školska knjiga, Zagreb, 1988.
10. Trdina, Janez, *Bachovi husari i Ilirci - Sjećanja iz mojih profesorskih godina u Hrvatskoj (1853-1867)*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1980.